

«دو نکته مهم برای تحصیل در حوزه های علمیه»

برای آنکه درس خواندن در هر رشته ای، به ویژه در حوزه های علمیه مفید و سودمند باشد و دروس آموخته شده، با آن حجم فراوان در خاطر طلبه بماند و آن را فراموش نکند و فراگیری و یادگیری درس آسان تر شود، باید به دو نکته توجه کرد:

نکته اول: نوشتن

یکی از راه ها و روش های موثری که می تواند فراگیری و یادگیری درس را آسان تر کند، یادداشت برداری است. غالباً وقتی استاد مطلبی را می گوید که احساس می کنیم باید آن را درحافظه موقت مان بایگانی کنیم، سعی می کنیم در لابلای سطور و یا کنار کتاب یادداشت کنیم تا بعد از چندین بار مطالعه، کاملاً آن را یاد گرفته و اصطلاحاً برای ما ملکه شود.

اما خود این نوشتن هم راه و روش دارد، اسلوب دارد، تکنیک دارد. خیلی ها مطلب می نویسند اما بعداً نمی توانند آن را پیدا کنند. یا طوری می نویسند که اگر کس دیگری بخواهد آن را بخواند هرگز نخواهد توانست. برخی هم آنقدر پراکنده نویسی می کنند که معلوم نیست کتاب مطالعه می کنند یا یادداشت های خودشان را به هر حال آش شله قلمکاری می شود که فقط آشپزش می فهمد چه کار می کند.

کلامی از بزرگان:

آیت الله فاضل لنکرانی (رحمه الله) که از مراجع عظام و اساتید معظم درس خارج حوزه علمیه قم بود می فرماید: «آنچه برای یک طلبه مهم است، آن است که علاوه بر اینکه تمامی گفته های استاد را در حافظه اش ضبط می نماید، باید آن ها را با معیارهای فکری مورد قبول خود سنجیده و صحت و سقم آن را از نقطه نظر خود تشخیص دهد... یعنی در همان جلسه درس مساله را تمام کند و شب برای آنکه این مطالب را فراموش نکند آن ها را یادداشت کند».^۱

۱. مجله نور علم، دوره سوم، ش ۸، ص ۲۳.

شیوه‌های نوشتن درس

این کار به چند صورت انجام می‌گیرد:

۱- نوشتن در جلسه درس به صورت کامل؛ این شیوه، معمولی‌ترین روش است که معمولاً به همان صورت بایگانی می‌شود و گاهی حواشی مختصری بر آن اضافه می‌شود. در این نوشته‌ها، معمولاً ساختار جملات گفتاری - نه نوشتاری - است و به خاطر تند نوشتن مرتب نیست و لذا ارزش علمی چندانی ندارد، بلکه در حکم یک نوار ضبط صوت است. لذا، برخی مراجع این روش را مفید نمی‌دانند.^۲

۲- نوشتن رؤوس و کلیات مطالب استاد در جلسه درس، که برای حفظ مطالب استاد مفید است.

۳- نوشتن مشروح درس استاد بعد از اتمام کلاس؛ در این شیوه، شاگرد با توجه به پیش مطالعه و مباحثه، در سر درس گوش می‌دهد و یا به سؤال و اشکال می‌پردازد و در نهایت نظریه‌ای را انتخاب می‌کند و پس از درس، آن مطالب را به صورت منظم و مستدل می‌نویسد و حواشی و نظریات خود را اضافه می‌کند.

این شیوه، مورد تأکید بسیاری از بزرگان و موجب گسترش فقه و اصول و پیشرفت علمی بزرگان بوده است.^۳ و اکثر تقریراتی که از علمای گذشته به دست ما رسیده و اکنون قابل استفاده مجتهدان است، همین روش است. بیشتر کتب مرحوم نایینی، مرحوم خویی و دیگر بزرگان با همین روش نوشته شده است.

رهبر انقلاب (دامت برکاته) می‌فرماید: «یکی از عواملی که مرحوم آیه الله العظمی خویی را در کار گسترش فقه و اصول موفق کرد این بود که درس‌های ایشان به شکل منظم و مرتب نوشته می‌شد».^۴

۴- نوشتن خلاصه درس بعد از کلاس؛ این شیوه، وقت کمتری را می‌گیرد و می‌تواند با روش سوم جمع گردد، تا در موقع مراجعه مجدد، مطالب آماده و سریعاً قابل دسترسی باشد.

۲. مجله نور علم، شماره ۸، دوره ۳، ص ۲۳.

۳. ر.ک: مجله حوزه، ش ۴۳ - ۴۴، ص ۲۴۸ و ش ۱، ص ۲۰.

۴. همان، ش ۵۳، ص ۲۷.

نکته دوم: مباحثه کردن

عامل دومی که می تواند به فراگیری دروس کمک شایانی کند و از اختصاصات به حوزه علمیه به شمار می رود، «مباحثه کردن» است.

یکی از اساتید درس خارج می فرمود: «امام خمینی رحمه الله در درس خود در مسجد سلماسی قم، به طلاب می فرمودند: اگر بیست سال هم بر سر درس ما حاضر شوید، هیچ نتیجه ای نمی گیرید، مگر آنکه قبل از درس مطالعه [و مباحثه] کرده و با انتخاب نظریه بر سر درس حاضر شوید».^۵

شیوه های مباحثه درس:

مباحثه یکی از امتیازهای بزرگ حوزه های علمیه است که بسیاری از مراکز علمی دنیا از آن بی بهره اند و موجب تثبیت مطالب در ذهن و رفع ابهام های درس و جوشش فکری افراد می گردد.

در این مورد، طلاب از روش های مختلفی استفاده می کنند.

۱- روش روخوانی؛ یعنی در مباحثه روزانه، یک نفر از روی نوشته خود (که در کلاس نوشته است) می خواند و دیگری گوش می دهد.

۲- روش تقریر؛ در این شیوه، یک نفر مطالب استاد را - بدون خواندن از روی نوشته - برای طرف مقابل تقریر می کند و مثل یک استاد بیان می کند و به سؤالات و اشکال های او پاسخ می گوید.

۳- روش نقد و بررسی؛ برخی از طلاب، در مباحثه بعد از نقل کلمات استاد، آن ها را مورد نقد و بررسی قرار می دهند و با توجه به منابع دیگر به تفکر و تأمل پیرامون آن ها می پردازند.

۴- روش پیش مباحثه؛ در این شیوه، طلاب ابتدا موضوع درس روز آینده را مطالعه می کنند و با توجه به منابع، در مورد اقوال و ادله آن به بحث و بررسی می پردازند. و یک نفر مثل یک استاد درس آینده را تقریر و استدلال می کند و به اشکال های دوستان خود پاسخ می دهد و سپس به جمع بندی مطالب می پردازد.

۵. این مطلب را آیه الله مؤمن (رحمه الله) حضوراً برای نگارنده نقل کردند.

بررسی روش ها:

هر کدام از این شیوه ها نقاط قوت و ضعف دارد و با روش های خاص از تدریس و تحصیل سازگار است. ما به برخی از آن ها اشاره می کنیم:

روش اول و دوم برای فهم کلام استاد مفید است و مناسب درس های سطح حوزه است. روش سوم موجب تقویت قوه استنباط افراد می شود؛ هر چند برای افراد مبتدی در درس خارج دشوار است. روش چهارم بهترین نوع مباحثه درس خارج است؛ چرا که قدرت استدلال و حل مساله و قوه استنباط افراد را تقویت می کند. ذهن خلاق و فعال می شود و در حقیقت مرحله نازل تدریس است و قدرت بیان طلاب را تقویت می کند.

برگرفته از مقاله آقای محمد حسین امین (با کمی تلخیص و تصرف)